

Niekoľko spomienok na vznik časopisu Sociológia

Ján Pašiak¹

Reminiscences on the Origins of Journal Sociológia. Fortieth anniversaries of renaissance of the Slovak sociology that was destroyed by the commencing communist regime in the 1949 fall in the first decade of the third millennium. This period was marked by the birth of the Slovak Sociological Society (1964), Department of Sociology at the Faculty Arts, Comenius University in Bratislava (1964), Institute for Sociology of the Slovak Academy of Sciences (SAS) (1965) and of a journal of the Institute for Sociology of SAS – Sociológia in 1969. Before, sociological studies and research had been published in the journal *Otázky marxistickej filozofie* (Issues of Marxist Philosophy). The founding of journal *Sociológia* was aided by foreign sociologists such as Jan Szczepański (then the president of International Sociological Association) and Ernest Gellner from London School of Economics. Membership in the editorial board was offered to sociologists from A. Štefánek's (founder of the Slovak sociology) generation, to his students and to a generation that graduated from the renewed Department of Sociology at the Faculty of Arts, Comenius University in Bratislava. Such intergenerational grouping of sociologists succeeded in developing a concept of a Slovak scientific periodical of a very high quality, even though it only lasted from 1969 to 1970. Coming era of normalization of the communist regime in the Czechoslovakia brought about radical changes in the concept pushed through by representatives of the scientific communism.

Sociológia 2009, Vol. 41 (No. 1: 5-13)

Key words: *sociology; Slovakia; journal; Sociológia; origins; communism*

Pre slovenskú historiografiu sociológie je prvá dekáda tretieho tisícročia štedrá na okrúhle štyridsaťročné jubileá². Všetky patria k procesu renesancie slovenskej sociológie, po jej vynútenej absencii v akademickom a spoločenskom živote od roku 1949, keď nastupujúci komunistický režim vyhlásil sociológiu za „buržoázu pveda“ a zlikvidoval jej vedeckú inštitucionálnu infraštruktúru. V nej mali dôležité miesto aj vedecké odbory Matice slovenskej v Turčianskom Svätom Martine³. Tu vychádzal aj prvý vedecký sociologický časopis na Slovensku: *Sociologický sborník – časopis Sociologického odboru Matice*

¹ Korešpondencia: doc. PhDr. Ján Pašiak, CSc., e-mail: pas@nextra.sk

² Vznikli a ustanovili sa: Komisia pre sociológiu pri Vedeckom kolégiu pre filozofiu, psychológiu a pedagogiku (1964), Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV (1964), Katedra sociológie na FF UK (1964), Sociologický ústav SAV (1965), ktorý vznikol na základoch oddelenia sociológie Filozofického ústavu SAV, vytvoreného v roku 1963, vedecký sociologický časopis *Sociológia* (1969).

³ Podrobne o tejto problematike píše A. Hirner v publikácii *Matičná myšlienka v častiach Matice na prahu povojnového obdobia a Spomienkové zátišie (Prečo sociológom?)*. Vydal Slovenský spisovateľ, Bratislava 1992.

*Slovenskej*⁴. V jeho treťom roku vydávania (1948) vyšlo už len dvojčíslo, ale bez akýchkoľvek náznakov, že časopis prestane vychádzať⁵. Nastupujúci komunistický režim postupne obmedzoval činnosť MS a v tejto stratégii predovšetkým odčlenil z MS vedeckú činnosť, presunul ju do SAV a zrušil aj Sociologický odbor MS. Tým sa znemožnilo vydávanie sociologického časopisu. Pre nás, vtedy poslucháčov sociológie, bol časopis aj učebnou pomôckou. Vtedy náš prednášajúci prof. A. Štefánek komentoval tento počín ako zlý signál pre sociológiu a mal pravdu⁶. V školskom roku 1949 – 1950 odbor sociológia a jeho katedra už neexistovali a nahradili ju prednášky z historického materializmu prof. A. Siráckeho. Muselo potom prejsť celých dvadsať rokov, pokiaľ bolo možné pristúpiť k vydávaniu ďalšieho vedeckého sociologického časopisu.

Úvahy o vydávaní vedeckého sociologického časopisu v 60. rokoch minulého storočia dozrievali v procese obnovy slovenskej sociológie postupne. V tomto období vyšlo viac sociologických pôvodných publikácií i prekladov zo zahraničnej sociologickej tvorby. Slovenskí sociológovia uverejňovali svoje štúdie vo filozofickom časopise *Otázky marxistickej filozofie*, časopise Filozofického ústavu SAV a v *Sociologickom časopise*, ktorý vydávala Academia, nakladateľstvi ČSAV (od roku 1965).

Postupne v sociologickej tvorbe pribúdali materiály teoretického a metodologického charakteru, ako aj materiály z výsledkov sociologických výskumov. Publikovali sa väčšinou ako interný materiál. Dovtedajšie možnosti časopiseckého publikovania už nestačili. Po vzniku Sociologického ústavu SAV (1.1.1965) sa problematika vedeckého sociologického časopisu stala nielen akútnou, ale aj nevyhnutnou súčasťou prezentácie ústavu, ale aj slovenskej sociológie. Vydávanie sociologického časopisu sa stalo prestížnou záležitosťou. Práce na príprave jeho vydávania sa zintenzívnili⁷.

⁴ Časopis vychádzal štvrťročne od roku 1946 pod vedením zodpovedného redaktora A. Hirnera a výkonného redaktora P. Gulu. Okolo neho sa zgrupovala silná intelektuálna skupina vtedajšieho vedeckého života: I. Karvaš, A. Chura, A. Štefánek, Š. Janšák, O. Kapp, J. Svetoň, J. Šamko, L. Straka. Vychádzal do roku 1948.

⁵ V časopise sú publikované tri štúdie: A. Hirner *Náboženstvo ako diferenciačný činiteľ*, Peter Gula *K problematike sociológie podniku*, Juliana Obrdlíková *Sociálni podmienenosti spoločenské konvence*.

⁶ Podrobnejšie sa zaoberám A. Štefánkom ako pedagógom v referáte prednesenom na seminári (r. 2007) k 130. výročiu jeho narodenia s názvom *Anton Štefánek môj učiteľ sociológie*. Referát som dopracoval pre Zborník, ktorý pripravuje do tlače SÚ SAV.

⁷ V zmysle tohto entuziazmu som napísal článok, v ktorom som neváhal zverejniť, že sociologický časopis už uzrie svetlo sveta v tomto roku. (*Čo je s našou sociológiou?*, *Predvoj*, týždenník ÚV KSS pre politiku, kultúru a hospodárstvo, roč. I. č. 2, 14.1.1965, s. 10.) Mýlil som sa, bolo to oveľa komplikovanejšie. Až po štyridsiatich rokoch, keď sa sprístupnili archívy Štátnej bezpečnosti v Ústave pamäti národa, som sa dozvedel, aký veľký záujem mala vtedy Štátna bezpečnosť o sociológov a sociológiu a čo všetko v našej práci mohlo vplývať na rozhodovanie stranických orgánov. Režim, ktorý zlikvidoval sociológiu, bol stále voči nej v strehu a veľmi ťažko uvoľňoval uzdy jej rozvoja.

Domnievali sme sa, že v priebehu jedného roka prípravu časopisu zvládneme. Mali sme už určité skúsenosti z vydávania sociologickej literatúry a aj z prekonávania politických bariér, ktoré prichádzali zo straníckych orgánov KSS⁸. Mali sme určitý prehľad o sociologických časopisoch vo svete (získaný najmä na študijných pobytoch v zahraničí), ale to všetko nestačilo, lebo v existujúcej spoločenskej situácii sa presadzovali ako prvotné politické záujmy vládnucej moci. Neustále sa vynárali nové a nové ťažkosti, ktoré bolo potrebné prekonávať.

To, že sme nemali svoj sociologický časopis, sa stalo hendikepom aj v rámci seminárov a konferencií o sociológii, na ktorých sme sa zúčastňovali nielen v Československu. Bolo zvykom sa tam prezentovať najmä odborným časopisom. Tento hendikep najviac pocítili účastníci VI. sociologického kongresu v Eviane (Francúzsko 1966).

S hosťami zo zahraničia, ktorí prichádzali na naše pozvania na Slovensko, sme pochopiteľne preberali aj túto problematiku. Boli to najčastejšie sociológovia z Poľska, medzi nimi aj prof. Jan Szcepański (zvolený na kongrese v Eviane za prezidenta *International Sociological Association*) alebo prof. Ernest Gellner z Londýna, ktorí boli prijatí aj na Úrade Predsedníctva SAV a pri tejto príležitosti sa prihovárali aj za doriešenie sociologického časopisu na Slovensku⁹.

S časovým odstupom zreteľnejšie vystupujú do popredia nielen črty, ale aj osobnosti sociologickej obce, ktorá sa vytvorila v priebehu obnovy slovenskej sociológie v 60. rokoch a ktorí pomáhali tým, ktorí sa bezprostrednejšie zúčastňovali zápasu za sociologický časopis. Bola to sociologická obec zložená z viacerých generácií, ktoré zasvätili svoju prácu sociológii a jej renesancii

⁸ Na svojom študijnom pobyte v Poľsku v roku 1963 (Instytut Filozofii i Socjologii PAN) som sa dohodol so Stefanom Szostkiewiczem, že preložím jeho skriptá *Procedury i techniki badań socjologicznych* pre potreby nášho Sociologického oddelenia. Autor si vymienil dopracovanie niektorých častí. Po príchode na Slovensko som začal prekladať, tak ako mi prichádzali jednotlivé časti. Pripravovali sme to na rozmnoženie. Medzi kolegami však vznikol návrh publikovať to knižne. Vtedy sa taktiež pripravovala do tlače aj prvá publikácia o výsledkoch sociologického výskumu obnovennej sociológie *Ludia a problemy* (Autori: Wojciech Wagner, Róbert Roško, Andrej Hlávka, Martin Katriak, Oliver Bakoš. Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1963). Oslovili sme toto vydavateľstvo a ono prejavilo záujem o vydanie publikácie. Pri rokovaní na ÚV KSS však vznikla podmienka, že najskôr sa musí vydať preklad sovietskeho autora. Začalo sa rokovanie s V. P. Rožinom o preklade jeho publikácie *Vvedenie v marksistickú sociologiju*, ktorá vyšla v Leningrade r. 1962. Prerušil som prekladanie Szostkiewicza a dohodol som preklad na Katedre ruského jazyka na FF UK so Svatovou Šebejovou, ktorá preklad podmienila mojou bezprostrednou spoluprácou v odbornej sociologickej terminológii. Preklad vyšiel ešte v roku 1963. V. P. Rožin *Úvod do marxistickej sociológie*. Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava 1963 a hneď potom vyšiel preklad Stefana Szostkiewicza *Sociologický výskum. Procedury a techniky*. Vydavateľstvo politickej literatúry. I. vydanie, Bratislava 1964. Druhé vydanie bolo rozšírené o Slovník vybraných sociologických termínov v jazyku slovenskom, poľskom, nemeckom a anglickom. Autorka Vlasta Horská. Vydavateľstvo politickej literatúry. II. vydanie, Bratislava 1965. Následne sme získali súhlas J. Szcepańskiego na preklad jeho učebnice Socjologia. Rozwój problematyki i metod. Wydawnictwo Naukowe. Warszawa 1961. *Sociológia. Vývin problematiky a metod*. Vydavateľstvo politickej literatúry, Bratislava, august 1967.

⁹ Uvediem podrobnejšie ako príklad E. Gellnera z The London of Economics & Political Science. Táto problematika sa otvorila už v rámci jeho prijatia na SÚ SAV (06.12.1967) za účasti riaditeľa SÚ SAV A. Siráckeho, R. Rošku a J. Pašiaka. Na prijatí E. Gellnera na Predsedníctve SAV, u hlavného vedeckého tajomníka Špaldoňa E. Gellner nastolil aj problematiku vydávania sociologického časopisu a prof. Špaldoň sľúbil, že sa na to pozrie. Vydávanie sociologického časopisu sa stalo aj jedným z predmetov diskusie (v užšom kruhu pracovníkov SÚ SAV a Katedry sociológie FF UK) aj po prednáške E. Gellnera v Domove vedeckých pracovníkov v Smoleniciach.

v 60. rokoch, i jednotlivci z generácie, ktorí získali sociologické vzdelanie v Prahe alebo počas pôsobenia A. Štefánka na FF UK. Potom to bola generácia, ktorá už nemohla ukončiť štúdium sociológie u Štefánka v dôsledku zrušenia vedeckého odboru sociológia. Najpočetnejšia bola generácia, ktorá skončila štúdium na rôznych odboroch humanitného či spoločenskovedného zamerania nielen na Slovensku, ale aj v Čechách. Postupne sa včleňovala do sociológie aj najmladšia generácia – študenti sociológie, jej absolventi, vrátane tých, ktorí skončili štúdium v zahraničí.

Keď dochádzali sily a trpezlivosť tým, ktorí boli bezprostrednejšie zainteresovaní na týchto vyjednávaniach o vznik časopisu, prišla vždy podpora a pomoc zo sociologickej obce. Tak sa rodila aj myšlienka pripravovať ďalšie spôsoby vydávania časopisu, ktoré by boli v danej situácii priechodnejšie a prijateľnejšie. Začalo sa na nich pracovať, ale neustali ani snahy dokončiť pôvodný zámer. Tento najviac podporoval Alexander Hirner, ktorý mal jediný z nás praktické skúsenosti s vydávaním takéhoto časopisu a zasväcoval nás aj do rizík spojených s jeho vydávaním¹⁰.

Koncom roka 1967 sa už začalo črtáť, že súhlas s vydávaním časopisu získame. Stalo sa tak na začiatku roku 1968. V tom čase sme už v podstate mali pripravené prvé číslo Sociológie do tlače. Zintenzívnila sa aj práca na druhom a treťom čísle a príprava sa ukončila tak, že sme sa dohodli s tlačiarňou na dvojčísle 2-3. Nakoniec v roku 1969 vyšli postupne prvé čísla troch na sociológiu orientovaných časopisov.

Sociológia 1 – časopis Sociologického ústavu Slovenskej akadémie vied, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Bratislava. Hlavný redaktor Andrej Sirácky, zástupca hlavného redaktora Ján Pašiak, výkonný redaktor Vladimír Holina¹¹.

Autori čísla: Andrej Sirácky – Naš program, Ján Pašiak – Sociológia na Slovensku v rokoch 1957 – 1967, Teodor Ollík – Návrh ideovej koncepcie dejín slovenskej sociológie, Jozef Karásek – Sociológia ako študijný odbor na Univerzite Komenského, Alexander Hirner – Sociologický výskum spred 160 rokov, Dušan Sagara – Prejavy a podmienky iniciatívy sociálnych skupín JRD, Ján Pichňa – Fluktuácia v Hliníkarni v Žiari nad Hronom, Anna Zemková, Ján Zemko – Sociológia urbanizmu a bývania.

¹⁰ A. Hirner prišiel pracovať do SÚ SAV v roku 1967. Nebolo to však ľahké. Bolo potrebné ho najprv presvedčiť a získať. Hlavnú úlohu pritom zohral M. Katriak. Rozpory medzi Hirnerom a Siráckym boli staršieho dát a rezonovali ešte aj v tom období. Nakoniec súhlasil a bol prijatý. Necítil sa však na ústave najlepšie a po dvoch rokoch sa rozhodol radšej z ústavu odísť. V SÚ SAV pracoval v rokoch 1967 – 1968.

¹¹ Výkonného redaktora sme si prizvali z radov žurnalistov. Vladimír Holina (*1935 – †2000) vo svojej výskumnej práci používal aj sociologický prístup a so sociológmi konzultoval metodiku empirických výskumov v oblasti žurnalistiky. Z tohto hľadiska sa vysoko hodnotí publikácia: V. Holina a kol. *Zmeny novinárskej profesie na Slovensku*. SSN – PHARE. Bratislava 1977, 170 s. Jeho práca ako výkonného redaktora nám mimoriadne pomohla tak v redakčnej práci, ako aj po grafickej a administratívnej stránke. Nemali sme s touto problematikou bezprostredné skúsenosti aj keď sme viacerí boli členmi redakčných kolektívov v rámci vydávania časopisov: *Otázky marxistickej filozofie* a *Sociologický časopis*.

Rubriky: Zo sociologického života, Recenzie a anotácie.

Studia sociologica I – Slovenská akadémia vied, Sociologický ústav. Výkonný redaktor Ladislav Macháček, vedecký redaktor Vojtech Wagner. Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied Bratislava 1969, strán 175. Obsah: Andrej Sirácky – O vzťahu filozofie a sociológie, Halina Ivaničková – Úvahy okolo inteligencie, Oliver Bakoš – Problémy sociologických výskumov rozhlasu, Anna Zemková – Ján Zemko – Sociologické problémy pri tvorbe životného prostredia, Ladislav Macháček – Vzdelanie žien a problémy feminizácie vysokoškolského štúdia, Zdenek Šťastný – Politické a triedne premeny v procese formovania *triedy* družstevného roľníctva, Kalo Slivka, Robert Hrbek: O niektorých sociologických aspektoch stavebného robotníctva na Slovensku.

„Zborník sa na rozdiel od časopisu zameriava na publikovanie rozsiahlejších teoretických a empirických štúdií. V ďalších svojich číslach má poskytnúť ucelený obraz o jednotlivých problémových okruhoch sociológie či spoločenskej problematiky. Zborník sa sústreďí aj na výber najlepších prác z celoročnej sociologickej tvorby a poskytne im možnosť preniknúť za hranice našej jazykovej oblasti vďaka prekladom celých textov do svetových jazykov.“ (Z textu na záložke publikácie.)

Svet sociológie – Študijný materiál na pomoc lektorom. Vydáva Ústredný výbor Socialistickej akadémie Slovenska. Vede redakčná rada. Predseda Marcel Sloboda. Zodpovedný redaktor G. Sklenka. Náklad 300 ex. Články: Ján Pašiak – Na cestu, Marcel Sloboda – Sociológia vo Svete sociológie, Peter Ondrejko – Výskum hodnotových orientácií mládeže, Elena Veľasová – Vplyv informačných prostriedkov na výber povolania, Vojtech Čipák – Výskum názorového profilu poslucháča na Chemicko-technickej fakulte SVŠT, Gejza Sklenka – Seminár o socializácii mládeže, Kalo Slivka – O problémoch rozvoja empirickej sociológie v stavebníctve, Oľga Šimková, Vladimír Zukal – Obsahová analýza listov športovcov, Eva Macháčková – Obsahová analýza listov speváčky, Kolektív autorov – Informácie o niektorých súčasných časopisoch u nás a v zahraničí, Gerhardt Wurzbacher – Človek ako sociálna a personálna bytosť, Ivan Pivko – Nad prvým číslom Sociológie. Interview s výkonným redaktorom časopisu Sociológia, Bohumila Majdová – Seminár o problematike dejín slovenskej sociológie, Ján Pašiak – Príprava na VII. sociologický kongres v Bulharsku, Ladislav Macháček – Utvorenie komisie pre sociológiu mládeže.

Tento výsledok by sa mohol metaforicky nazvať aj „bumerangový efekt“ na tých, ktorí odďaľovali vydávanie *Sociológie*. Tak vznikol druhý variant, vydávanie zborníka rozsiahlejších vedeckých statí, ktoré by v takom rozsahu nebolo možné publikovať v *Sociológii* s vtedajšou štvrťročnou periodicitou. Tretí variant mal ambíciu popularizovať poznatky a bol jednou z pomôcok pre

lektorov Socialistickej akadémie Slovenska. Vznikol celkom prospešný model, ktorý mohol mať perspektívu a prosperovať. Nasledujúce obdobie politického vývoja, známeho ako „normalizácia“, však všetko od základov zmenilo. Dnes si však myslím, že dva varianty sociologického časopisu by boli prospešné pre sociológiu i širšiu verejnosť.

Záverom by som chcel ešte poznamenať, že som dlho nepôsobil v tomto časopise, hneď začiatkom normalizácie som bol odvolaný z funkcie zástupcu hlavného redaktora a nemohol som v ňom ani publikovať (až na stručné správy z výskumov). Bol som vypudený zo Sociologického ústavu do „exilu“ k technickým vedným odborom (Výskumný ústav stavebníctva a architektúry SAV). Tam som bol postupne prizvaný do dvoch redakčných kolektívov *Architektúra & Urbanizmus* a *Projekt*.

Do Sociologického ústavu som sa vrátil skoro po štvrtstoročí (1993). Ešte predtým ma prehovoril R. Roško (1990), aby som prijal funkciu hlavného redaktora *Sociológie*. Bol už s tým spojený iný druh práce ako vtedy, keď sme ho zakladali a získavali dôveru jeho čitateľov, vytvárali jeho imidž a budovali jeho sociálny kapitál. Bolo smutné sa pozerieť, ako sa tento sociálny kapitál *Sociológie* v 70. rokoch rýchlo strácal. Po roku 1990 sme si dôveru čitateľov museli odznova získavať a vytvárať postupne nový sociálny kapitál. To však už patrí do hodnotenia historikov sociológie.

V prílohe som sa rozhodol uviesť odozvu na prvé číslo *Sociológie*, ktoré som našiel vo svojom osobnom archíve. Po štyridsiatich rokoch dokreslia atmosféru toho obdobia.

Príloha

Ohlas programu časopisu *Sociológia* u poslucháčov sociológie študujúcich v zahraničí

Ako študenti sociológie sme dlho a s napätím očakávali objavenie sa tribúny slovenskej sociológie, čo bolo pre nás späté s predstavou o kvalitatívnej zmene úrovne diania v tejto oblasti vedy. Dočkali sme sa prvého čísla, ktoré bolo určitým medzníkom a s uznaním sme hľadeli na iniciátorov tohto činu.

Zo zásadných dôvodov však nemožno prejsť mlčaním okolo programu nového časopisu, ktorý je dokumentom trvalejšieho charakteru, formulovaného akademikom Andrejom Siráckym. Bude na mieste, keď hneď na začiatku pripomenieme, že pisateľmi odozvy sú študenti, teda ľudia minulosťou nezaťažení, ktorí nepocitujú a ani pociťovať nemôžu potrebu vybavovať si účty staršieho dáta, pre ktorých sa ale sociológia má v najbližšom čase stať „chlebom každodenným“ a – z toho vyplýva nutnosť zaujať voči programu vlastné stanovisko.

V úvodnej časti programu sa A. Sirácky snaží zhodnotiť historický vývin na Slovensku. Treba poznamenať, že to robí veľmi svojsky. Jeho postoj nemožno nazvať ináč ako postoj „rozdávača pravdy“, pravdu rozdáva plnými priehrškami a na všetky strany. Podľa neho mali pravdu a správne postupovali pracovníci v oblasti historického materializmu, ako aj tí pracovníci, ktorí sociológiu ilegálne presadzovali v niektorých vedných odboroch. Tým prvým možno podľa autora vytknúť iba to, že boli trocha hlúpi a čiastkové výsledky, získané v rámci jednotlivých spoločenských vied, nezúžitkovali a tí druhí zasa pri presadzovaní sociológie trochu zbabeli. Aká škoda, pri troche rozumu a odvahy to mohla byť idyla. Jednako len na marxistu, akým je A. Sirácky, je tento pragmatický názor ozaj veľmi zaujímavý. Ďalšou ťažko pochopiteľnou nezrovnalosťou je porovnávanie týchto dvoch skupín „dobrých“ pracovníkov s miernymi chybami charakteru, ktorí však vystupujú anonymne, s adresným historickým odsúdením „buržoázných“ predstaviteľov slovenskej sociológie – A. Štefánka, Š. Janšáka, J. Krála, J. Tvrdeho. Na jednej strane teda nič nepredstavujúci anonymovia a na strane druhej ucelené dielo vedca – sociológa (napríklad A. Štefánek). Neodbytné sa vnucuje otázka – či to nie je snaha zostať zadobre so všetkými dodnes žijúcimi a tvoriacimi za cenu vyvrátenia sa na tých, ktorým už dnes slovo nedávame, alebo nemôžeme dať?

Našou mienkou je, že A. Sirácky i redakcia si zo svojho postu aj vo formulovaní programu mohli dovoliť zaujať postoj menej mechanický.

Základom, z ktorého sa ako z kĺbka odvíja program (prístup k histórii i budúcnosti), je proklamovaná zásada marxistickej principiálnosti, straníckosti a spoločenskej socialistickej angažovanosti sociológie. Problém nie je v tom, že by sme odmietali spoločenskú angažovanosť sociológie, veď aj tá najjednoduchšia práca je vo svojom konečnom dôsledku hlboko spoločensky zaangažovaná a každá veda je predsa spoločensky angažovaná par excellence, ide nám však o rovinu, na ktorej sa sociológia ako veda stáva angažovanou. Možno nevdojak nasadzuje autor tomuto problému korunu na mieste, kde naznačuje okruh dôležitej problematiky a hovorí: „Sociológia sa napríklad nemôže vyhnúť skúmaniu spoločenských dôsledkov, súvisiacich so zmenou životného prostredia a vôbec s „biológiou človeka“. V činnosti sociálnych faktorov má nemalú úlohu (dosiaľ málo preskúmaný) tzv. „genetický mechanizmus“, ktorý umožní aj „vedecké riadenie biologických procesov“ (predĺženie ľudského života, aktivita staroby, spomalenie starnutia, zdravý človek v zdravej spoločnosti.)“ Dovoľme si položiť otázku, ktorá z týchto vedných disciplín bude spoločensky angažovanejšia? Biológia, ktorá rovnako ako pred troma desaťročiami fyzika bude držať v rukách biologickú bombu so všetkými jej nedozerými dôsledkami, alebo sociológia, ktorá má tieto dôsledky bádať? Bude biológia vedou marxisticky principiálnou a straníckou pri získavaní poznatkov, alebo až pri ich využívaní?

Situácia je predsa analogická i v prípade sociológie. Dost' ťažko si je predstaviť stranícky a spoločensky socialisticky zaangažovaný výskum verejnej mienky, stratifikácie či pohybu pracovných síl. Vieme si však veľmi dobre – aj v dobrom aj v zlom zmysle – predstaviť možnosti politického angažovania výsledkov práce sociológa. V analógii s inými vedami môžeme pokračovať ešte ďalej – čo sa stane, keď slovenskí sociológovia dokonale zvládnu metodologický aparát a využijú možnosti kybernetiky manipulovať spoločnosťou? Na akej úrovni bude potom naša veda zaangažovaná? Veda a ani veda o politike nemôžu politiku suplovať, rovnako ako politika nemôže neobmedzene suplovať vedu o sebe.

Inflácia prívlastku „marxisticky spoločensky zaangažovaný“ a ďalších pôsobuje na druhej strane – v oblasti teórie – tiež iné problémy, pred ktorými neunikol ani autor programu. Všetky tieto prívlastky až príliš často používajú naši autori ako zaklínadlo či prinajmenšom ako zjednodušenie pri postulovaní otázok alebo tvrdenia, namiesto seriózneho vedeckého dôkazu a zdôvodnenia nachádzame odvolanie na marxistickosť tvrdenia. Práve tento spôsob považujeme za lacný a nekritický, hoci autor programu tvrdí, že ...“zvlášť z hľadiska spoločenskej angažovanosti a ideologičnosti sociológie, pokladáme za potrebné vracat' sa v našom časopise aj k minulosti“. ...“Nechceme to však robiť „lacno“, jednostranne, nekriticky, odhaľujúc všetko a vydávajúc to za prínos, len keď bola v tom sociologická empiria, sociologická metóda.“

Tu kdesi pramení aj ten ustavičný strach z „empirizmu“, lebo je nesporne oveľa ľahšie sa vznášať v oblasti marxistickej sociálnej filozofie, ktorej vedecká verifikovateľnosť je značne obmedzená, ako predkladať pomerne ľahko verifikovateľné tvrdenia alebo poznatky, získané cestou empirických výskumov.

O tom, že „zaklínajúcemu“ charakteru pojmu „marxistický“ a pojmov z neho odvodených neunikol ani A. Sirácky, svedčí aj objektívna neschopnosť sformulovania samotnej programovej časti programu. Autor si vypomáha vyratúvaním toho, čo by v sebe mal časopis obsahovať. Je tam naozaj všetko, od metód po teóriu a hraničné disciplíny. Ak aj niečo vypadlo, tak iste iba z nedostatku miesta. Zásadne však chýba jednotiacia myšlienka, miesto nej opäť ako zaklínadlo vystupuje odvolávanie sa na marxistickosť slovenskej sociológie. Dovoľujeme si to takto tvrdiť, lebo autor programu sa nedostáva za proklamovanie marxistickej principiálnosti. Ako príklad si môžeme zobrať otázku funkcie sociológie. Nikde z programu nevyplýva, aký má prijatie marxistickej teórie dopad na funkciu sociológie a tým aj na funkciu časopisu. Autor sa obmedzuje na funkciu apologetickú a čiastočne sociotechnickú. Hodno pripomenúť, že každý z časopisov v histórii svetovej sociológie znamenal niečo práve vďaka určitému špecifickému zameraniu na predmet, metódu či funkciu sociológie. Je samozrejmé, že zo všetkých uvedených

nejasností nemožno viniť iba redakciu alebo A. Siráckeho. Všetko sa viaže s otázkou, čo s našou sociológiou chceme dosiahnuť. Povinnosťou redakcie i autora programu jednako len zostáva uviesť si už pri formulovaní takéhoto závažného dokumentu svoje možnosti a objektívne obmedzenia a nedopúšťať sa v ňom takýchto prechmatov, dávajúcich do budúcnosti možnosť úderov pod pás.

Poslucháči sociológie v zahraničí: Ján Bunčák, Varšava, Pavel Dub – Montreal, Ľubomír Falt'an – Krakov, Ivo Majer – Göttingen, Taja Považovaná, Ján Stena – Krakov, Imrich Vašečka – Krakov, Ladislav Volko – Krakov.

V Krakove dňa 12. VI. 1969.

Ohlas redakčná rada neodporučila uverejniť, odpovedala listom a navrhla diskusiu s autormi Ohlasu...

Ján Pašiak sa narodil sa v Tisovci (1929), kde aj zmaturoval na Štátnom gymnáziu (1947). Na FF UK absolvoval štúdium sociológie, filozofie, histórie (1952). Ako vysokoškolský učiteľ pôsobil v r. 1952 – 1962 na Filozofickej fakulte UK a na Slovenskej vysokej škole technickej v Bratislave (1959 – 1962). Od roku 1962 až po odchod do dôchodku (1996), pracoval v ústavoch Slovenskej akadémie vied: Filozofický ústav (1962 – 1964), Sociologický ústav (1965 – 1971), Ústav stavebníctva a architektúry (1971 – 1993), Sociologický ústav (1993-1996). Vo vedeckej práci sa orientoval na problematiku metodológie a teórie v sociológii a špecializoval sa na priestorovú sociológiu.